

УДК 372.7

Тетяна Журавель

ORCID iD 0000-0002-5319-3614

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Інститут людини Київський університет імені Бориса Грінченка,

бульвар Ігоря Шамо, 18/2, 02000, Київ, Україна

t.zhuravel@kubg.edu.ua

Юлія Рогозна

ORCID iD 0000-0003-3433-8854

магістр кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Інститут людини Київський університет імені Бориса Грінченка,

бульвар Ігоря Шамо, 18/2, 02000, Київ, Україна

ymrohozna.il16@kubg.edu.ua

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ ПТНЗ

У статті представлені результати теоретичного дослідження трактування неформальної освіти вітчизняними та зарубіжними науковцями; розкрито сутність поняття «неформальна освіта», «формальна освіта» та «інформальна освіта», «лідерський потенціал»; проаналізовано досвід упровадження програм неформальної освіти для підлітків та молоді; висвітлено ключові результати дослідження особливостей лідерського потенціалу учнів ПТНЗ Донецької області; надано базову характеристику платформі неформальної освіти «Студії Розвитку» як інструменту підвищення лідерського потенціалу учнів професійно-технічних навчальних закладів; визначено подальші перспективи наукових пошуків.

Ключові слова: *інформальна освіта; лідерський потенціал особистості; неформальна освіта; професійно-технічний навчальний заклад; формальна освіта.*

© Журавель Тетяна, Рогозна Юлія, 2018

Вступ. Сучасні перетворення в політичній та соціальній сферах України об'єктивно вимагають нових підходів до розвитку та соціалізації підлітків і молоді. При цьому, вибору особистістю системи життєвих цінностей, формуванню власних мотивів діяльності, визначенню інтересів, розвитку лідерських та організаторських

здібностей, які б забезпечували самоствердження підлітків і молоді в суспільстві, надається важливе місце. У країнах Європейського Союзу інструментом залучення підлітків і молодих людей до суспільно-корисної діяльності виступає неформальна освіта, яка являє собою своєрідну освітню платформу з використанням різноманітних програм для розвитку необхідних якостей та компетенцій, реалізації та розкриття лідерського потенціалу підростаючого покоління.

За результатами досліджень Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка проведених в Україні, учні професійно-технічних навчальних закладів визначаються однією з тих категорій учнівської молоді, якій притаманні найбільш ризиковані форми поведінки та яка бере найменшу участь у житті громади. Так, за даними «Європейського опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотиків» («European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs» – ESPAD) 2015 року, в Україні 83,4 % підлітків мають досвід вживання алкогольних напоїв, 52,3 % мають досвід куріння, 11,3 % мають досвід вживання наркотичних речовин. Відзначено, що значну роль у поширенні негативних явищ відіграє тип навчального закладу: серед учнів ПТНЗ після 9 класу це - 7,3 %, серед ВНЗ I – II рівнів акредитації – 6,6 %, а серед загальноосвітніх шкіл – 4% (Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD, 2015.).

Отже, питання підвищення лідерського потенціалу таких підлітків та молодих людей за допомогою неформальної освіти є надзвичайно актуальним сьогодні, зокрема в умовах військового і політичного конфлікту. Адже, займати активну громадську позицію, вміти достойно презентувати себе, підтверджувати власну унікальність соціально прийнятним шляхом та протидіяти факторам ризику значно легше тим молодим людям, які здатні виконувати роль лідера. Саме неформальна освіта може стати джерелом компетентності сучасного підлітка та пусковим механізмом розкриття лідерського потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць зарубіжних та вітчизняних науковців щодо проблеми неформальної освіти охоплює різноманітні

вікові категорії суб'єктів освітньої діяльності. Зокрема, історію, особливості функціонування й перспективи розвитку неформальної освіти дорослих у світовому, європейському та національному вимірах досліджували В. Андрущенко, Т. Десятов, С. Закревська, О. Лазоренко, В. Луговий, Н. Махиня; особливості формування неформальної складової освіти студентської молоді розкрито у працях О. Бондаренка, Ю. Деркач, П. Кряжева, Л. Шаповалової; аспектам неформального навчання дітей в системі обов'язкової освіти країн-членів ЄС присвячені роботи К. Боріна, Ю. Закаулова, М. Кічули, Г. Ніколаї; особливості неформальної освіти дітей і учнівської молоді в зарубіжних країнах розглядали О. Биковська (Польща, Словаччина, Білорусь, Росія), Н. Савченко (Польща), В. Стрижалковська (Чехія), І. Петрова (теоретичні основи дозвілля в зарубіжних країнах); порівняння особливостей становлення й розвитку неформальної освіти дітей і молоді у країнах Європейського регіону й Україні викладено в наукових працях Р. Науменко.

Проте, проблема використання неформальної освіти як інструменту підвищення лідерського потенціалу учнів ПТНЗ не була предметом спеціального дослідження. Тому, висока соціальна значущість проблеми зумовила вибір теми нашого дослідження.

Мета статті – аналіз досвіду використання неформальної освіти у роботі з підлітками та розкриття її важливості у роботі з учнями ПТНЗ як інструменту підвищення їх лідерського потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Розвитку неформальної освіти сприяють світові організації, такі як ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, Європейський Союз, Рада Європи та інші. Саме тому неформальна освіта більш розвинена в Європі, та сприймається європейськими роботодавцями на рівні з формальною освітою.

Існують наступні три основні форми освіти:

1) формальна освіта (formal education) – початкова, загальна середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення ВНЗ (аспірантура й докторантура), підвищення кваліфікації й перепідготовка фахівців і керівників з

вищою і середньою професійною освітою в інститутах, на факультетах і курсах підвищення кваліфікації й професійної перепідготовки;

2) неформальна освіта (non-formal education) – професійно спрямовані й загальнокультурні курси навчання в центрах освіти, на різних курсах інтенсивного навчання, семінарах, майстер-класах. У відповідності з класифікацією ЮНЕСКО до неформальної освіти належать навчальні програми, курси, семінари, гуртки, лекторії, що організовуються і проводяться поза традиційною системою освіти. Неформальна освіта відбувається у межах формального офіційного середовища, але не є офіційно визнаною, результати навчання не завжди підтверджуються відповідними документами.

3) інформальна освіта (informal education) є загальним терміном для освіти за межами стандартного освітнього середовища – індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності індивідів в оточуючому культурно-освітньому середовищі; спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі, засоби масової інформації тощо. При цьому людина перетворює освітні потенціали суспільства в дієві чинники свого розвитку (NFE BOOK The impact of Non Formal Education on young people and society, 2014. с. 10-11).

Сформувалось також європейське традиційне розуміння неформальної освіти, яке базується на визначенні неформальної освіти від фахівців Ради Європи та Європейської комісії. Воно трактує неформальну освіту як «будь-яку організовану поза формальною освітою освітню діяльність, яка доповнює формальну освіту, забезпечуючи освоєння тих умінь і навичок, які необхідні для соціально та економічно активного громадянина країни. При цьому така освітня діяльність має бути структурованою, мати освітню мету, певні часові рамки, інфраструктурну підтримку і повинна відбуватися усвідомлено. Отримані знання, як правило, не сертифікуються, хоча це є можливим» (Formal, non-formal and informal learning). Асамблея Ради Європи розробила рекомендації «Про неформальну освіту» (2000), в якій підтверджується, що неформальна освіта є важливою частиною неперервного

навчання для адаптації у постійно змінюваному середовищі (Рекомендації Асамблеї Ради Європи, 2000).

В освітньому глосарії ЮНЕСКО неформальна освіта – це освіта, що інституціалізована, навмисна і спланована суб'єктом освітньої діяльності. Визначальна характеристика неформальної освіти полягає у тому, що вона є додатком, альтернативою та/або доповненням до формальної освіти у процесі навчання людини протягом всього життя. Часто вона запроваджується для того, щоб гарантувати право на доступ до освіти для всіх. Вона призначена для осіб будь-якого віку, але не обов'язково передбачає неперервний шлях здобуття освіти. Зокрема, це можуть бути короткотермінові програми та/або програми низької інтенсивності, що надаються у вигляді коротких курсів, майстер-класів та семінарів (UNESCO glossary).

Ми розуміємо неформальну освіту як процес додаткового цілеспрямованого діалогічного навчання, виховання й розвитку підлітків та молоді, організований поза межами змісту, форм і методів освітніх установ та державних інституцій. Разом з тим неформальна освіта є не лише альтернативою, а й доповненням і продовженням діючих освітніх систем. Таким чином, неформальною освітою є будь-яка організована систематична освітня діяльність, що проводиться поза межами формальної системи для забезпечення обраними видами навчання окремих підгруп населення.

Для пояснення використання неформальної освіти як інструменту підвищення лідерського потенціалу учнів ПТНЗ, нами було проаналізовано теоретичні погляди вчених на проблему розкриття змісту потенціалу особистості, серед яких ми виокремили такі визначення потенціалу особистості:

– потенціал особистості – це динамічна психологічна система з тенденцією до сталого досягнення цілей, що дозволяє перевищувати звичайні діяльнісні показники за рахунок накопиченого особистісного ресурсу можливостей (Леонтьев Д.А. Личностное в личности);

– потенціал особистості – це комплекс психологічних властивостей, що дає людині можливість приймати рішення і регулювати свою поведінку, враховуючи й оцінюючи ситуацію, але виходячи насамперед зі своїх внутрішніх уявлень і критеріїв.

Сучасні науковці в сфері соціальної педагогіки та соціальної роботи тлумачать потенціал як стан до самовдосконалення людини, що сприяє перетворенню нею середовища.

На нашу думку, поняття «потенціал особистості» це здатність до творчості та креативності у поєднанні із прагненням до самовдосконалення та саморозвитку.

Оскільки в нашому дослідженні мова йде про лідерський потенціал, важливо розглянути погляди вчених на дане поняття.

Український науковець А. Васильєв, досліджуючи особливості студентського колективу, розглядає лідерський потенціал як соціально-психологічну характеристику, що відображає здатність впливати на оточення через свій особистісний та ділової ресурс; а також як систему здібностей і можливостей успішно проявляти лідерські якості в певних об'єктивних умовах (Волківська Д. А. Лідерство як предмет сучасного наукового пізнання, с. 25).

А. Іващенко трактує лідерський потенціал як складне компонентне соціально-психологічне утворення особистості, що ґрунтується як на актуальних схильностях і здібностях людини, так і на придбаних операціональних управлінських уміннях (Іващенко А. Активізація лідерського потенціалу студентів вищих навчальних закладів у процесі позанавчальної діяльності на засадах компетентнісного підходу, с. 119).

Також, лідерський потенціал особистості розглядають як соціально-психологічну характеристику особистості, яка відбиває як ситуаційно обумовлену, так і незалежну від ситуації здатність індивіда до успішного здійснення лідерства. Рівень лідерського потенціалу визначається ступенем розвитку його індивідуальної (здібності, особистісні риси, цінності) та універсальної (досвід, навички, стилі лідерства, рольовий репертуар) складових.

У контексті нашого дослідження лідерський потенціал – система ресурсів та можливостей особистості, реалізація яких у конкретній ситуації слугуватиме сприйняттю особистості групою як лідера та сприятиме успішній груповій діяльності.

Нами було проаналізовано програми неформальної освіти, що використовується в Європі, серед яких програма «COMPASS-A з освіти в галузі прав людини з молоддю», програма «Молодь в дії» та програми Асоціації неформального навчання в Литві, для виокремлення особливостей використання неформальної освіти у роботі з підлітками.

Аналізуючи досвід впровадження та використання програми «COMPASS-A з освіти в галузі прав людини з молоддю» як програми з неформальної освіти, автори наголошують, що неформальна освіта має бути: добровільною; доступною кожному; особистісно-орієнтованою; мати організований процес задля навчальних цілей; базуватися на участі учасників; навчаючою життєвим навичкам; заснованою на індивідуальному та груповому навчанні з колективним підходом; цілісною та зорієнтованою на процес, заснованою на досвіді та діяльності; організованою на основі потреб учасників («Компас», 2012. с. 31-32). Важливо також зазначити, що на практиці автори «COMPASS-A з освіти в галузі прав людини з молоддю», як правило, схиляються до неформальної освіти як до потенційно більш сприятливого середовища для навчання підлітків та молодої людини (Руководство для працюючих с групами молодіжи с. 8-9).

Програма «Молодь в дії» – це програма Європейської Спільноти, яка надає можливості міжнародної співпраці для молоді країн Європи, у тому числі й України. Даний проект ґрунтується на неформальній освіті і має на меті: сприяти активному громадянству молоді загалом і європейському громадянству зокрема; розвивати солідарність і толерантність між молодими людьми, особливо для зміцнення соціального зв'язку в Європейському Союзі; посилювати взаєморозуміння між молодими людьми з різних країн; сприяти розвитку якісних систем підтримки молодіжної діяльності і життєздатності громадських організацій у молодіжній

сфері; поширювати європейську співпрацю у молодіжній сфері (Youth in Action Programme guide).

Програми Асоціації неформального навчання в Литві базуються на таких компонентах: розвиток свідомої особистості, здатної творчо і відповідально вирішити свої і суспільні проблеми, бути активним членом суспільства, з компетенціями, необхідними для життя; розвиток навичок співставлення своїх ідей з знаннями та вміннями, а також можливість творчо підходити до вирішення проблем; загальнодоступність повноцінного навчання, завдяки різномісності методик, підходів і спеціалістів (Руководство для працюючих с групами молодіжи опыт неформального обучения в Литве).

Отже, вище наведені програми дають можливість виокремити цілі неформального освіти: розвиток навичок критичного мислення та їх використання в особистій, громадській та професійній діяльності; створення умов для того, щоб кожен міг розкрити себе, свої таланти і можливості; сприяти проактивності, самосвідомості та самостійності; допомога у формуванні свого світогляду.

Із метою визначення потреби в соціально активній молоді як ресурсі змін, з'ясування рівня уваги з боку ПТНЗ до проблеми розвитку лідерського потенціалу учнів, зокрема, засобами неформальної освіти, а також визначення готовності самих учнів займати лідерські позиції та бути рушійною силою змін, нами було проведено дослідження, яке тривало з вересня 2016 року по лютий 2017 року на базі ПТНЗ Донецької області (що стало можливим в межах проекту за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ)).

У межах дослідження було проведено опитування у формі анкетування, в якому взяли участь 60 учнів ПТНЗ Донецької області, які є лідерами учнівського самоврядування таких ПТНЗ, як: (1) Маріупольське вище металургійне професійне училище №99; (2) Маріупольський професійний ліцей сфери послуг; (3) Маріупольський професійний ліцей автотранспорту. Вік учнів, які взяли участь в опитуванні – від 15 до 19 років.

Наводимо основні результати, отримані у ході аналізу відповідей респондентів

на запитання анкети.

Перший блок анкети було спрямовано на оцінювання такого показника, як обізнаність щодо явища лідерства та лідерської діяльності, а також з'ясування того, кого саме вважає лідером сучасна учнівська молодь.

У ході аналізу відповідей з'ясовано, що 35% учнів розуміє лідерство як процес керування іншими; 22% опитаних учнів, вважає, що лідер це – людина яка домінує та має високий рівень інтелекту, 20% ототожнює лідера з цілеспрямованою особистістю, що може впливати на інших, 13% виділяють, що лідер – це людина, яка є ініціатором змін, 10% вважає, що лідер – це людина, яка прагне успіху.

Нами було проаналізовано відповіді учнів на запитання: «Кого з лідерів ти хотів (-ла) б рівнятись/ бути схожим (-ою)». Отримані результати показали, що справжніми лідерами більшість підлітків (74%) вважають: відомих історичних та політичних діячів; кіно-персонажів, серед яких наявні як позитивні, так і негативні приклади лідерів (що підтверджує неповне розуміння підлітками явища лідерства та його особливостей).

Частина підлітків (14%) зазначили, що хотіли б рівнятись на родичів, друзів, членів учнівського самоврядування, які поряд з ними навчаються у їх закладі, викладачів та майстрів. Частина опитаних зазначили, що не знають прикладів справжніх лідерів (16%), дехто відповів, що лідери не потрібні взагалі (10%), були й ті, хто зазначив, що вони не хочуть на когось рівнятись (14%).

За результатами опитування 78% учнів зазначили, що не знають, з чого повинна починатись діяльність лідера і в чому вона полягає, а 22%, вважають, що лідерство починається з самостійного навчання та розвитку.

Другий блок анкети присвячено визначенню установок та мотивації учнів щодо лідерської діяльності, бажання брати на себе обов'язки та ініціативу з виконання певних завдань, самостійно організовувати соціально корисну діяльність у своєму навчальному закладі.

Так, 81,6% учнів відзначили високе бажання ініціювати зміни у громаді, починаючи зі свого навчального закладу.

У результаті аналізу цих та ряду інших відповідей респондентів, можна зробити висновок, що їх рівень знань щодо явища лідерства досить посередній, так само нечітким є уявлення про те, якою має бути справжній лідер та якою є його роль у соціально значущих змінах на рівні громад. Водночас, бажання та мотивація займатись активною громадською діяльністю знаходиться на досить високому рівні.

Третій блок стосувався досвіду участі та організації заходів, що проводяться на базі навчального закладу.

Серед заходів, що проводяться на базі ПТНЗ, учні виділили: олімпіади, тематичні концерти до свят (новий рік, день вчителя), КВК, день спорту/професії, спартакіада. 73,3% учнів зазначили, що дані заходи не були корисним досвідом для них та не скеровували їх до особистої активності на користь громади.

Отже, можемо припустити, що навчальними закладами приділяється недостатня увага розвитку лідерського потенціалу учнів, формуванню їх активності, а також залученню їх до заходів, що продукують реальні зміни або ж стимулюють учнів до самостійної організації корисних ініціатив.

Отримані результати стали підставою для розроблення та провадження авторами статті та соціальними працівниками Всеукраїнського громадського центру «Волонтер», психологами ПТНЗ платформи неформальної освіти «Студії Розвитку».

«Студії Розвитку» – це платформа неформальної освіти для розвитку та реалізації лідерського потенціалу учнів професійно-технічних навчальних закладів, що реалізує заходи з набуття компетентностей, які спрямовані на зростання рівня активної участі молоді у вирішенні проблем у громадах.

Мета платформи «Студії Розвитку» полягає у підвищенні рівня лідерського потенціалу учнів ПТНЗ, формування просоціальної позиції та мотивації до участі у суспільно корисній діяльності на базі свої навчальних закладів та у громаді в цілому.

Для реалізації «Студії Розвитку» свідомо обрано методологію та засади неформальної освіти, оскільки вони мають надихаючий характер для формування

активної суспільної позиції та підвищення лідерського потенціалу відповідно до обраних нами критеріїв, адже: учасники самостійно визначають свої потреби й активно шукають рішення; навчання є практичним, гнучким і має в основі реальні потреби; неформальна освіта концентрується на поліпшенні життя окремих осіб чи суспільства в цілому; учасників заохочують до самостійного визначення навчальних потреб і оцінювання здобутих компетенцій і знань.

Саме завдяки поєднанню неформальної освіти і нашого розуміння лідерства виникає можливість розробляти разом із учасниками креативні рішення та інноваційні методи для вирішення соціальних проблем.

Базуючись на методах, що використовуються в неформальній освіті, та потребах учнів ПТНЗ, було створено програму, яка містить серію занять із 7 навчальних та 5 неформальних зустрічей за такими темами:

НАВЧАЛЬНІ ЗІСТРІЧІ	НЕФОРМАЛЬНІ ЗІСТРІЧІ
1) Вступне заняття «Вибір до змін»	1) Вечір настільних ігор «Країна гідності», «Світ громад»
2) Громадська активність та громадські активісти «Біцепси громади»	2) Зустріч у форматі «ДіалогБокс» - участь молоді в житті громади + мотивація + як змотивувати себе?
3) Молодіжні ініціативи, участь молоді в житті громади «Кулінарна книга ініціатив».	3) «Вулична експедиція» та перегляд і обговорення кінофільму «Письменники свободи»
4) Як реалізувати свій творчий потенціал: генерація ідей, креативний підхід, нові форми заходів: Перформенс, театр статуй, ОпенСпейс, БарКемп, Акваріум, Усний Журнал	4) Зустріч у форматі «Усний журнал» - презентація розроблених ініціатив
5) Основи тренерської майстерності, методика «Рівний-рівному» «Я-профі!»	5) Підсумки реалізованих ініціатив + вечірка-завершення «Студії Розвитку»
6) Реклама та піар заходів, навички створення соціальної реклами та відеороликів (режисура, сценарій, акторська майстерність)	
7) Створення власної ініціативи на користь громади « Від задуму до дій»	

Результати дослідження впроваджуються на постійній основі у ході роботи з підлітками та молоддю в межах «Студій розвитку» – платформи неформальної освіти Всеукраїнського громадського центру «Волонтер».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Теоретичний аналіз сутності понять «неформальна освіта» у роботі з підлітками і молоддю та «лідерський потенціал», досвід провадження програм з неформальної освіти показав, що саме така освіта може стати джерелом компетентності сучасного підлітка та пусковим механізмом розкриття його лідерського потенціалу, активізації внутрішніх ресурсів для дій на користь громади. Саме неформальна освіта дає можливість пізнавати, формувати свою позицію щодо оточуючої дійсності, дозволяє залучати підлітків та молодь у різні форми просоціальної активності.

Перспективи для подальшого дослідження вбачаємо у обґрунтуванні соціально-психологічних умов ефективності впровадження платформи неформальної освіти «Студії Розвитку», емпіричному визначенні чинників результативності різних форм і методів неформальної освіти, що впливають на розвиток лідерського потенціалу учнів ПТНЗ.

Література

- Волківська Д. А. Лідерство як предмет сучасного наукового пізнання / А. Волківська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. – Випуск 40 / Редкол.: В.І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2013. – С. 360-365.
- Іващенко А. Активізація лідерського потенціалу студентів вищих навчальних закладів у процесі позанавчальної діяльності на засадах компетентнісного підходу / А. Іващенко // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди» Педагогіка. Психологія. Філософія. – 2013. – Вип. 28(2). – С. 117 – 123.

- Ідеї. Натхнення. Рішення: посібник для тренерів неформальної освіти / Н. Трамбовецька [та ін.]; упоряд. Н. Трамбовецька. – Київ : Інша освіта, 2015. – 70 с.
- «КОМПАС»: Посібник з освіти в галузі прав людини за участі молоді – Рада Європи [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://nycukraine.org/wp-content/uploads/2016/09/compass_UA.pdf.
- Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні: За результатами дослідження 2015 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О. М. Балакірева (кер. авт. кол.), Т. В. Бондар, Ю. Ю. Приймак, Д. М. Павлова, О. В. Василенко, О. Т. Сакович, С. З. Сальніков, С. В. Сидяк, Ю. Б. Юдін, Н. С. Нахабич. – К.: Поліграфічний центр «Фоліант», 2015. – 200 с.
- Леонтьев Д.А. Личностное в личности. Личностный потенциал как основа самодетерминации – Режим доступа к статье.: <http://www.psychology-online.net>
- Меморандум непрерывного образования Европейского Союза [Електронний ресурс]. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: http://adukatar.net/wp-content/uploads/2009/12/Adu_8_Pages_24-27.pdf.
- Перспективи впровадження інноваційних форм освіти в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2665>.
- Руководство для работающих с группами молодежи опыт неформального обучения в Литве [Електронний ресурс]. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://mitteformaalne.archimedes.ee/wp-content/uploads/2015/02/handbook-for-people-working-with-youth-groups-ru-final.pdf>
- Рекомендації Асамблеї Ради Європи 1437 Про неформальну освіту [Електронний ресурс]. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: <http://coe.kiev.ua/bul/bul9/text30htm>.

Formal, non-formal and informal learning. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/lang-migrants/formal-non-formal-and-informal-learning> (eng).

Glossary. Retrieved from <http://uis.unesco.org/en/glossary> (eng).

NFE BOOK The impact of Non Formal Education on young people and society (2014). Retrieved from https://www.aegee.org/wp-content/uploads/publications/NFE_book.pdf (eng).

Youth in Action Programme Guide (2013). Retrieved from http://ec.europa.eu/assets/eac/youth/tools/documents/programme-guide-2008_en.pdf (eng).

References

Trambovets'ka N. (2015). Ideyi. Natkhnennya. Rishennya: posib. Dlya treneriv neform. osvity. [Ideas Inspiration. Solution: Tutorial for non-formal education coaches] Kyiv, Ukraine: Insha osvita (ukr).

Ivashchenko A. (2013). Aktyvizatsiya lider's'koho potentsialu studentiv vyshchych navchal'nykh zakladiv u protsesi pozanavchal'noyi diyal'nosti na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu [Activation of the leadership potential of students of higher educational institutions in the process of extracurricular activities on the basis of competence approach] Kyiv, Ukraine (ukr).

KOMPAS: Posibnyk z osvity v haluzi prav lyudyny za uchasti molodi – Rada Yevropy (2012) [COMPASS: Youth Human Rights Education Manual – Council of Europe] Retrieved from: http://nycukraine.org/wp-content/uploads/2016/09/compass_UA.pdf (ukr).

Balakyryeva O. M., Bondar T. V., Pryymak Y. Y., Pavlova D. M., Vasylenko O. V., Sakovych O. T. (2015). Kurinnya, vzhyvannya alkoholyu ta narkotychnykh rehovyn sered pidlitkiv, yaki navchayut'sya: poshyrennya y tendentsiyi v Ukrayini: Za rezul'tatamy doslidzhennya 2015 roku v ramkakh mizhnarodnoho proektu

«Yevropeys'ke opytuvannya uchniv shchodo vzhyvannya alkoholu ta inshykh narkotychnykh rehovyn – ESPAD» Kyiv, Ukraine (ukr).

Volkivs'ka D. A. (2013). Liderstvo yak predmet suchasnoho naukovoho piznannya [Leadership as a subject of modern scientific knowledge]. Vinnytsya, , Ukraine: TOV «Nilan LTD» (ukr).

Leontev D.A. (2011). Lichnostnoe v lichnosti. Lichnostnyiy potentsial kak osnova samodeterminatsii. [Personality in a person. Personality potential as the basis of self-determination] Retrieved from: <http://www.psychology-online.net> (rus).

Memorandum nepreryvnogo obrazovanija Evropejskogo Sojuza (2000). Retrieved from: http://adukatar.net/wp-content/uploads/2009/12/Adu_8_Pages_24-27.pdf (rus).

Perspektyvy vprovadzhennya innovatsiynykh form osvity v Ukrayini. Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen'. Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua/articles/2665> (ukr).

Rukovodstvo dlja robotajushhih s gruppami molodezhi opyt neformal'nogo obuchenija v Litve. (2013). Retrieved from: <http://mitteformaalne.archimedes.ee/wp-content/uploads/2015/02/handbook-for-people-working-with-youth-groups-ru-final.pdf> (rus).

Rekomendatsiyi Asambleyi Rady Yevropy 1437 Pro neformal'nu osvitu. (2000). Retrieved from: <http://coe.kiev.ua/bul/bul9/text30htm> (eng).

Formal, non-formal and informal learning. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/lang-migrants/formal-non-formal-and-informal-learning> (eng).

Glossary. Retrieved from <http://uis.unesco.org/en/glossary> (eng).

NFE BOOK The impact of Non Formal Education on young people and society (2014). Retrieved from https://www.aegee.org/wp-content/uploads/publications/NFE_book.pdf (eng).

Youth in Action Programme Guide (2013). Retrieved from http://ec.europa.eu/assets/eac/youth/tools/documents/programme-guide-2008_en.pdf (eng)

НЕФОРМАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ЛИДЕРСКОГО ПОТЕНЦИАЛА УЧАЩИХСЯ ПТУЗ

Журавель Татьяна, кандидат педагогических наук, доцент кафедры социальной педагогики и социальной работы Институт человека, Киевского университета имени Бориса Гринченко, бульвар Игоря Шамо, 18/2, 02000, Киев, Украина
t.zhuravel@kubg.edu.ua

Рогозная Юлия, магистр кафедры социальной педагогики и социальной работы, Институт человека Киевский университет имени Бориса Гринченко, бульвар Игоря Шамо, 18/2, 02000, Киев, Украина
ymrohozna.il16@kubg.edu.ua

В статье представлены результаты теоретического исследования трактовки неформального образования отечественными и зарубежными учеными; раскрыто сущность понятия "неформальное образование", "формальное образование" и "информальное образование", "лидерский потенциал"; проанализирован опыт внедрения программ неформального образования для подростков и молодежи; отражены ключевые результаты исследования особенностей лидерского потенциала учеников профессионально-технических учебных заведений Донецкой области; предоставлена базовая характеристика платформе неформального образования "Студии Развития" как инструменту повышения лидерского потенциала учеников профессионально-технических учебных заведений; определены дальнейшие перспективы научных поисков.

Ключевые слова: *информального образование; лидерский потенциал личности; неформальное образование; профессионально-техническое учебное заведение; формальное образование.*

NON-FORMAL EDUCATION AS A TOOL OF INCREASING LEADER POTENTIAL OF STUDENTS IN PROFESSIONALLY TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Zhuravel Tetyana, PhD, Associate Professor, Department of Social Pedagogy and Social Work, Institute of Human, Borys Grinchenko Kyiv University's, Boulevard of Igor Shamo, 18/2, 02000, Kiev, Ukraine
t.zhuravel@kubg.edu.ua

Rogozna Yuliya, MSc, Department of Social Pedagogy and Social Work, Institute of Human, Borys Grinchenko Kyiv University Boulevard of Igor Shamo, 18/2, 02000, Kiev, Ukraine
ymrohozna.il16@kubg.edu.ua

In the article the presented results of of theoretical research of the interpretation of informal education by domestic and foreign scholars; the essence of the concepts of "non-formal education", "formal education" and "informal education" ", "leader potential"; experience of introduction of the programs of informal education is analysed for teenagers and young people; the key results of research of features of leader potential of students of vocational educational establishments of the Donetsk area are reflected; base description

is given to the platform of informal formation of "Studiya Rozvytku" as instrument of increase of leader potential of students of vocational educational establishments; the further prospects of scientific searches are certain.

Keywords: *informational education; leader's personality potential; non-formal education; vocational education institution; formal education.*

Стаття надійшла до редакції 29.01.2018

Прийнято до друку 22.02.2018